

Костючков С. К.

кандидат політичних наук, доцент кафедри
соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Херсонський державний університет
(Україна, Херсон), kosser.63@mail.ru

ФОРМУВАННЯ НОВИХ ОБРАЗІВ РЕАЛЬНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ АНТРОПОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовується необхідність ефективних заходів щодо модернізації системи освіти, які здатні завдавати суттєвого впливу на формування у індивідів відчуття загальнопланетарної, загальнолюдської спільноти; вони також покликані відігравати важливу роль в перекладі декларацій на мову практичних дій в пошуках шляхів сталого розвитку людської цивілізації. Мета статті полягає у визначенні та аналізі чинників продуктивності сучасної освіти в аспекті пристосування людини, як біосоціальної істоти, до життя в цивілізаційних умовах нового тисячоліття. Наголошується на тому, що сучасна освіта покликана не тільки готувати для суспільства спеціалістів, котрі володіють компетенціями, необхідними для технологічного здійснення професійної діяльності, але й фахівців із достатнім рівнем екологічної культури. Автор підкреслює, що освіту варто розглядати як нагромадження соціально значущого особистісного знання, необхідного не тільки для реалізації індивідуального потенціалу, а й для формування суспільства майбутнього.

Ключові слова: *освіта, суспільство, соціальний інститут, особистість, глобалізація, модернізація, цивілізація, природне середовище.*

Постановка проблеми. У сучасному світі активно розвивається генералізована система взаємозв'язків, електронні засоби масової інформації та комунікації; з прогресуючою активністю глобалізуються інформаційні потоки,

актуалізуючи процеси формування дійсно планетарного масштабу свідомості; в свою чергу, національні системи освіти й виховання розвиваються досить повільно, долаючи різного роду інерційно-резистентні тенденції. Це, безумовно, провокує певну асинхронність між освітньо-виховним впливом на індивіда та формуванням у нього адекватних викликам часу адаптаційних реакцій на стимули оточуючого світу. У даному контексті вбачається необхідним більш докладно дослідити адаптивну сутність освіти, яку сучасні дослідники розглядають на трьох взаємопов'язаних рівнях (суспільство, соціальний інститут, особистість), кожен з яких має специфічні можливості стосовно соціальної адаптації індивіда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній науці обширну теоретичну базу для дослідження процесів модернізації системи освіти, які забезпечиватимуть суттєвий вплив на формування у індивідів відчуття глобальної, загальнолюдської спільноти, представляють роботи зарубіжних філософів, соціологів, педагогів, політологів, у яких розроблені та узагальнені способи і методи досліджень, висловлені прогнози про характер розвитку особистості в різних екологічних, політичних, соціальних та економічних умовах. Заслуговують на увагу роботи Д. Белла, К. Вельверде, Д. Гусман, М.Лаццарато, Е. Лемберга, Д. Марковича, М. Месаровича, Е. Пестеля, Т. Роззака, Е. Тоффлера, П. Фейерабенда, М. Фуко, О. Хьюффе, Д. Шелла та інших. Даний аспект відображено також і у творчому доробку вітчизняних – Є. Андроса, О. Базалука, Г. Берегової, В. Бикова, В. Вернадського, І. Кального, В. Кременя, А. Філатова і російських – О. Акифьєва, О. Анісімова, О. Асмолова, С. Гессена, С. Глазачева, П. Гуревича, Е. Днепров, В. Іванової, П. Кузнецова, Т. Левіної, Т. Симоненка – вчених.

Мета дослідження полягає у визначенні та аналізі факторів продуктивності сучасної освіти у контексті пристосування людини, як біосоціальної істоти, до життя в цивілізаційних умовах третього тисячоліття.

Виклад основного матеріалу дослідження. За будь-яких історичних умов на рівні суспільства освіта «працює» на головну мету – самозбереження,

самовідновлення і саморозвиток самого суспільства. Як соціальний інститут освіта задовольняє потреби суспільства щодо трансляції знань від покоління до покоління, зумовлюючи актуальні освітні запити та відповідну цим запитам модель освіти. На рівні особистості освіта забезпечує формування людини, як біосоціальної істоти, котра здатна продуктивно використовувати набутий досвід у процесі життєдіяльності, а також визначає превалюючі напрями самореалізації, «вузлові точки» бажаної життєвої траєкторії, сприяє формуванню адекватної ідентичності.

Сучасна освіта покликана, в даному аспекті, не тільки готувати для суспільства спеціалістів, котрі володіють компетенціями, необхідними для технологічного здійснення професійної діяльності, але й професіоналів із достатнім рівнем екологічної культури – «культури нової якості, в якій реалізуються сутнісні сили людини, його духовно-моральний потенціал, гармонізуючий відношення до духу, свідомості й буття людини» [1, с.6].

Виходячи з того, що ефективні заходи стосовно модернізації системи освіти здатні завдавати суттєвого впливу на формування у індивідів відчуття загальнопланетарної, загальнолюдської спільноти, вони також покликані відігравати важливу роль в перекладі декларацій на мову практичних дій в пошуках шляхів сталого розвитку людської цивілізації. Вочевидь, освіту варто розглядати як нагромадження соціально значущого особистісного знання, необхідного не тільки для реалізації індивідуального потенціалу, а й для забезпечення виживання людства шляхом формування суспільства майбутнього – нового громадянського суспільства.

Сучасна освіта, зокрема екологічна, несе ідеї глобальної освіти задля сталого розвитку біосфери в цілому; вона тісно пов'язана із процесом гуманітаризації освіти, як одного із засобів її гуманізації, що веде до формування системи ціннісних орієнтацій індивіда, піднесення рівня його культури і духовності, без чого унеможлиблюється перспектива розвитку людської цивілізації. Погоджуючись із тим, що гуманітаризація освіти – це «проникнення гуманітарного знання і його методів у зміст природничих

дисциплін, а також збільшення частки гуманітарної освіти в різних педагогічних системах освіти» [2], вважаємо за потрібне додати, що гуманітаризація освіти, зокрема, вищої, вбачається конструктивним засобом її гуманізації, тобто спрямування на формування таких морально-етичних та екокультурних якостей особистості, які є, власне, необхідними для того, щоб система Людина – Суспільство – Природа являла собою єдність, спільність та взаємозалежність.

Суспільство на нинішньому етапі розвитку продовжує трансформацію людини в одномірну істоту – людину-споживача, між тим як глобалізований світ висуває людству нові проблеми, пов'язані із збереженням життя на планеті. Сучасний період епохально-історичного розвитку людини відмічено, на думку вітчизняного філософа А. Філатова, становленням якісно нового способу її взаємодії із природою. Людина не тільки створює засоби власного існування – штучно-природні процеси (промисловість), але й природні умови. Тепер вже сама людина створює екологічні умови в процесі свободної діяльності, яка значною мірою звільнена від природної необхідності; людина, таким чином, у повному обсязі бере на себе відповідальність за вказану діяльність. Результатом реалізації особистістю власних діяльнісних якостей і в цілому – соціальної свободи є безпосередня її участь у формуванні й створенні умов соціального існування. Внаслідок цього, наголошує А. Філатов, «...ми можемо також говорити про створення умов для більш повного і всебічного розкриття у рамках екологічного середовища потенціалу свободи особистості, яка реалізується в процесі її соціальної діяльності» [5].

В даному контексті актуальною вбачається думка М. Лаццарато, котрий наголошує: «Ми ... уявляємо собі загальну ідею або програму такого суспільства, де матиме місце оптимізація урізноманітнюючих систем і буде надана свобода миготливим процесам; де утвердиться терпимість по відношенню до індивідів та міноритарних практик; де предметом впливу стануть не окремі гравці, але правила гри; де, нарешті, вторгнення держави в

життя суспільства стане виражатися не в поневоленні індивідів зсередини, але у впливі на їх навколишнє середовище» [3].

Означені проблеми і тенденції актуалізують необхідність аналізу продуктивності сучасної освіти з урахуванням того, що формування нових образів реальності, суттєві зміни в загальній картині світу, контрадикції в соціокультурних процесах зумовлюють модернізацію антропологічних засад освітньої діяльності. В умовах сьогодення суспільство потребує не стільки індивіда, котрий володіє певною сумою знань, скільки здатного швидко, адекватно й результативно відповідати на виклики мінливого середовища. В процесі освіти, підкреслює Т. Симоненко, «...людина не просто засвоює відомі зразки, вона сама породжує нові значення й сенси, сопряжені із усвідомленням вільного самовтілення, власного життєвого світу та своєї відповідальності на кожному етапі цього руху» [4, с.179].

Модернізація антропологічних засад освітньої діяльності полягає, таким чином, у зміщенні фокусу уваги із людини знаючої на людину, підготовлену до життя у сучасному, стрімко змінюваному світі, спроможну своєчасно і адекватно реагувати на мінливі еволюційні макро- й мікропроцеси в суспільстві та у природі. Визначаючи свободу людини як стан її мінімальної залежності від факторів оточуючого світу, вповні логічно припустити, що освіта, як механізм адаптації індивіда до мінливих умов соціального і природного життя, здатна виступити саме тим чинником, який значно підвищує рівень соціальної свободи особистості.

Проблема соціальної свободи особистості стає кардинальною в межах соціально-філософського дослідження з причини її тісного зв'язку із процесом суспільного розвитку. Саме свобода, підкреслює А. Філатов, в даному контексті постає як цілісність, що виражає сутнісні якості соціального стану або статусу особистості. При цьому певний статус визначається можливостями індивіда в плані реалізації власних задатків й прагнень в тій або іншій сфері діяльності. Розгляд соціальної свободи особистості ґрунтується на основі розкриття механізму попереднього розвитку суспільства й осмислення сьогодення

стану соціуму та перспектив його подальшого розвитку. Визначаючи сучасну людину як Homo Creatur («людина творча» – *примітка наша*), слід відзначити сутність її функціональної діяльності в природному середовищі. Подібна діяльність постає створюючим фактором, який безпосередньо трансформує і утворює умови соціоприродного оточення людини. Дана спрямованість дослідження вбачається особливо актуальною в зв'язку із тим, що людська діяльність в умовах сучасного світу все повніше набуває обрисів «створюючого соціоприродного начала» [5].

Не менш актуальною в умовах сьогодення, на думку А. Філатова, є проблема соціальної свободи суб'єктів діяльності у зв'язку із складністю, непрогнозованістю і непередбачуваністю процесів, що протікають в екологічному середовищі. Проблеми сучасної екології поширюються в усі сфери суспільного життя – соціальну, політичну, економічну, духовну тощо. Даний висновок формулюється на підставі:

1. Тотальної взаємозалежності людини й природи.

2. Неодмінної взаємодії природних і соціальних систем; формування в сучасному світі, у результаті творчої діяльності Homo Creatur, соціоприродної системи, яка суттєво відрізняється від історично передуючих.

3. Встановлення взаємозв'язку неорганічної та органічної (включно із людиною, як біологічним видом), природи в межах ноосфери [5].

Кожна історична епоха апелює до системи освіти із специфічними, когеруючими із умовами суспільного життя, вимогами, які можна характеризувати як соціальні виклики часу. XXI століття висуває перед реформаторами від педагогіки актуальні завдання, від успішності виконання яких, без перебільшення, залежить майбутнє цивілізації. Фундаментальні позиції стосовно розуміння сутності й логіки подальшого розвитку системи освіти мають велику кількість нюансованих варіантів, асерторичних суджень, обумовлених презумпцій тощо. Усі соціальні виклики сьогодення – це імпліцитні вимоги із майбутнього – близького або віддаленого. Якщо розглядати рух часу як потік із потенціального (минулого) в актуальне

(сьогодення) й далі – у перпетуальне (вічне майбутнє), логічно припустити, що адекватність суспільних реакцій на виклики із майбутнього корегується соціальними й природними флуктуаціями, характер, глибину й зміст яких передбачити практично неможливо.

Показовою в цьому розумінні є думка М. Фуко, котрий у роботі «Що таке освіта?» наголошує: «Я хочу сказати, що ця робота, яка проводиться із нашими власними границями, повинна, з одного боку, відкрити галузь історичного дослідження, а, з іншого – почати вивчення сучасної дійсності, одночасно відслідковуючи точки, де зміни були б можливі й бажані, точно визначаючи, яку форму повинні носити ці зміни. Інакше кажучи, ця історична онтологія нас самих повинна відмовитись від усіх проектів, які претендують на глобальність й радикальність. Адже за досвідом відомо, що домагання вирватися із сучасної системи й дати програму нового суспільства, нової культури, нового бачення світу не призводять ні до чого, крім відродження найбільш небезпечних традицій» [6, с.52].

Вочевидь, скепсис Фуко пов'язаний із практичними невдачами людства на шляху спроб, по більшості невдалих, реалізації грандіозних соціально-політичних проектів, зокрема, розбудови соціалізму й у перспективі – комунізму в ряді країн протягом минулого століття. У той же час Фуко закликає вивчати сучасність, намічати вузлові точки суспільних трансформацій, впливаючи певним чином на розвиток цивілізаційних процесів, заперечуючи втім претензію подібних перетворень на безумовну радикальність й всезагальність.

В контексті аналізу продуктивності сучасної освіти слід зазначити, що для розуміння особливостей подібного аналізу необхідно враховувати історично-політичні та соціокультурні умови, в яких розвивається система освіти, визначивши при цьому ключові пункти аргументації, серед яких:

1. Сучасне суспільство з його тенденцією до глобалізації неможливе без всебічної та докорінної модернізації, яка потребує пошуку нових підходів до аналізу контенту соціальних явищ. Безсумнівно, це стосується й системи

освіти, яка довгі роки була штучно позбавлена активних контрвпливів, деградувала і в логічному, і в фактологічному, й, напевно, головне – у філософському плані, як результат – практичне безсилля системи освіти в умовах загроз і викликів сучасності.

2. Модернізація системи освіти в країнах колишнього СРСР, зокрема, в Україні, несе в собі наукові, організаційні та інституціональні компоненти; вона вже відбувається (з різним ступенем інтенсивності) в країнах не тільки високорозвинених (технологічно, економічно, соціально), з багатими демократичними традиціями, але й в таких, що зазвичай називаються «постсоціалістичними».

3. Модернізаційні процеси в Україні у сфері освіти здійснюються в межах суспільства, яке в умовах сьогодення ще має потужний комплекс рудиментів радянської минульщини, часів, коли усі незалежні від держави інститути громадянського суспільства були або знищені, або реорганізовані відповідно до генеральної лінії правлячої партії.

4. Наука й знання в ХХІ столітті поступово, але неухильно втрачають монопольну роль імпліцитних форм пізнання людством оточуючого світу, а традиційні освітні моделі вже не спроможні продуктивно реагувати на імпульси сучасного суспільного розвитку; взамін мають використовуватись проекти і програми, засоби мистецтва й інженерії, різні форми симуляцій, реконструкцій та інтерпретацій, наративи тощо.

5. Те спільне, що існує між Заходом та Сходом в плані реконструкції системи освіти, зводиться, в кінцевому рахунку, до проблем цінностей ліберальних ідей у посткапіталістичну епоху; в даному контексті, зазвичай, розуміються, по-перше, трансформації, які відбуваються в країнах капіталізму під впливом технологічної та інформаційної революцій, по-друге, особливості інтеграції учорашніх країн соціалізму в цивілізацію західного зразку.

6. Загальна тенденція розвитку сучасної системи освіти полягає в тому, що від пошуків єдиного вірного уявлення про світ актуальним є перехід до визнання множинності світу, діалогу й взаємопорозуміння представників

різноманітних поглядів; відмова від єдиної моделі культурної, освіченої людини, визнання плюралістичності форм освіти, надання особистості права вибору культурного, суспільного й, узагалі, світоглядного зразку.

7. В умовах сучасного соціуму поступово формується розуміння того, що освіта це не тільки трансмісія певної суми знань від покоління до покоління, інструмент вдосконалення адаптаційного механізму до мінливих умов навколишнього середовища, але й засіб соціалізації, завдяки якому встановлюється внутрішня рівновага суспільства.

8. Стабільність суспільства неможлива без стійкого розвитку системи освіти, без конкретних пунктів відповідності змісту освітнього процесу вимогам сучасності та найближчого, принаймні, майбутнього, оскільки воно нерозривно пов'язане із проблемами формування не тільки окремої особистості, але й людської спільноти та узагалі – виду *Homo sapiens*, з орієнтацією на еволюціонуючу гармонізацію взаємозв'язку, взаємовпливу та взаємообумовленості у трикомпонентній системі Людина – Суспільство – Природа.

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що реакцією світового розуму на глобальні виклики сучасності має бути активна генерація нових ідей, проектів, програм щодо відшукування моральної альтернативи споживацькій позиції людства. Якщо суспільство претендує на гармонійні взаємовідносини із природою, воно повинне бути спільнотою освічених, відповідальних, перспективно-орієнтованих індивідів, володіючих продуктивним комплексом засобів, способів й механізмів спілкування з природним середовищем.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що традиційні системи освіти, які характеризуються управлінською структурою, заснованою на тотальному, жорсткому і контрпродуктивному контролі, строго регламентованій системі трансляції знань певного змісту та об'єму, системі, структурні й функціональні особливості якої не вповні (а почасти зовсім не-) співпадають із потребами суб'єктів освітнього процесу, перш за усе – індивіда і

суспільства, вони етіологічно не здатні продуктивно реагувати на виклики сучасного глобалізованого світу.

Список використаних джерел

1. Анисимов О.С., Глазачев С.Н. Экологическая культура: восхождение к духу. Поиски духовно-нравственных оснований коррекции образования и культуры: Монография / О.С.Анисимов, С.Н.Глазачев. – М.: Изд-во МГОПУ им. М.А. Шолохова, 2005. – 186 с.
2. Иванова В.А., Левина Т.В. Педагогика: Центр дистанционного обучения / В.А. Иванова, Т.В. Левина. – ФГОУ ВПО «Красноярский государственный аграрный университет. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kgau.ru/distance/mf_01/ped-asp/
3. Лаццарато М. Биополитика / Биоэкономика / М. Лаццарато // *Multitudes*. – 2005. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://left.by/archives/2745>
4. Симоненко Т. И. Понимание человека и смысл образования в аспекте жизненности / Т. И. Симоненко // Межкультурные взаимодействия и формирование единого научно-образовательного пространства: Сб. статей / Под ред. Л. А. Вербицкой, В. В. Васильковой. – СПб.: Политехника-сервис, 2005. – С.168-180.
5. Филатов А.С. История человека: экология свободы. Результаты исследования / Интернет-проект «Философская антропология» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://anthropology.ru/ru/texts/filatov/ekolog.html>
6. Фуко М. Что такое Просвещение? / М. Фуко [пер. с фр. Е. Никулина] // Вопросы методологии. - 1996. – N 1-2. – С.44-69.

References

1. Anisimov O.S., Glazachev S.N. Ekologicheskaya kultura: voshozhdenie k duhu. Poiski duhovno-nravstvennyih osnovaniy korrektsii obrazovaniya i

- kulturyi: Monografiya / O.S.Anisimov, S.N.Glazachev. – M.: Izd-vo MGOPU im. M.A. Sholohova, 2005. – 186 s.
2. Ivanova V.A., Levina T.V. Pedagogika: Tsentr distantsionnogo obucheniya / V.A. Ivanova, T.V. Levina. – FGOU VPO «Krasnoyarskiy gosudarstvennyy agrarniy unIversitet. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.kgau.ru/distance/mf_01/ped-asp/
  3. Latstsarato M. Biopolitika / Bioekonomika / M. Latstsarato // Multitudes. – 2005. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa <http://left.by/archives/2745>
  4. Simonenko T. I. Ponimanie cheloveka i smysl obrazovaniya v aspekte zhiznennosti / T. I. Simonenko // Mezhkulturnye vzaimodeystviya i formirovanie edinogo nauchno-obrazovatel'nogo prostranstva: Sb. statey / Pod red. L. A. Verbitskoy, V. V. Vasilkovoy. – SPb.: Politehnika-servis, 2005. – S.168-180.
  5. Filatov A.S. Istoriya cheloveka: ekologiya svobodyi. Rezultatyi issledovaniya / Internet-proekt «Filosofskaya antropologiya» [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://anthropology.ru/ru/texts/filatov/ekolog.html>
  6. Fuko M. Chto takoe Prosveschenie? / M. Fuko [per. s fr. E. Nikulina] // Voprosyi metodologii. - 1996. – N 1-2. – S.44-69.

***Kostyuchkov S.K.** candidate political science, associate professor of social work and social pedagogy, Kherson State University (Ukraine, Kherson), kosser.63@mail.ru*

Forming new image of reality as a factor modernization anthropological principles of education

In the article the necessity of effective measures to modernize the education system that are able to cause a significant impact on the formation of individuals feeling planetary, human community; its also have an important role in the translation of declarations into the language of practical actions to find ways of sustainable development of human civilization. The purpose of the article is to identify and analyze the performance factors of modern education in terms of human adaptation as biosocial creatures to life in civilization terms of the new millennium. It is stressed

that modern education is designed to prepare not only for society specialists who possess the competencies necessary for technological professional activity, but also professionals with a reasonable level of ecological culture. The author emphasizes that education should be seen as socially significant accumulation of personal knowledge necessary not only to implement individual capacity, but also for creating a society of the future.

Костючков С.К., кандидат политических наук, доцент кафедры социальной работы и социальной педагогики, Херсонский государственный университет, (Украина, Херсон,) kosser.63@mail.ru

Формирование новых образов реальности как один из факторов модернизации антропологических основ образовательной деятельности

В статье обосновывается необходимость эффективных мер по модернизации системы образования, которые способны наносить существенного влияния на формирование у индивидов ощущение общепланетарного, общечеловеческого сообщества; они также призваны играть важную роль в переводе деклараций на язык практических действий в поисках путей устойчивого развития человеческой цивилизации. Цель статьи заключается в определении и анализе факторов производительности современного образования в аспекте адаптации человека, как биосоциального существа, к жизни в цивилизационных условиях нового тысячелетия. Подчеркивается, что современное образование призвано не только готовить для общества специалистов, обладающих компетенциями, необходимыми для технологического осуществления профессиональной деятельности, но и специалистов с достаточным уровнем экологической культуры. Автор подчеркивает, что образование следует рассматривать как накопление социально значимого личностного знания, необходимого не только для реализации индивидуального потенциала, но и для формирования общества будущего.

